

Анотація. У статті досліджуються основні підходи легітимації знання, що виникли внаслідок комунікативного повороту у філософії й культурі загалом, що виразно позначився у ХХ ст.. Актуальність зазначеної проблеми визначається передовсім соціально-політичною релевантністю знання.

Автор доходить думки про те, що в межах наративного способу філософування дискурсивно-етична стратегія Апеля-Габермаса і постмодерністський проект легітимації в контексті агоністики мовних ігор Ж.-Ф. Ліотара постають як контрверзні. Вони прагнуть отримати із дискурсивної практики протилежні легітимуючі принципи. Перші – консенсус як метаінститут з його універсальними претензіями на легітимацію, другий – паралогію (дисконсенсус), легітимуючий потенціал якої пов'язана із здатністю стимулювати продукування нових ідей, нового знання.

Ключові слова: знання, легітимація, мовна гра, паралогія, прагматизм, феноменологія, універсальна прагматика, консенсус.

Аннотация. В статье исследуются основные подходы легитимации знания, которые возникли вследствие коммуникативного поворота в философии и культуре вообще, что в полной мере определился в ХХ ст.. Актуальность данной проблемы определяется прежде всего социально-политической релевантностью знания.

Автор приходит к мысли о том, что в рамках наративного способа философствования дискурсивно-этическая стратегия Апеля-Хабермаса и постмодернистский проект легитимации в контексте агонистики языковых игр Ж.-Ф.Лиотара предстают как контрверзные. Они стремятся получить из дискурсивной практики противоположные принципы легитимации. Первые – консенсус как метаинститут с его универсальными претензиями на легитимацию, второй – паралогию (дисконсенсус), легитимирующий потенциал которого соотносится с способностью стимулировать продуцирование новых идей, нового знания.

Ключевые слова: знание, легитимация, языковая игра, паралогия, прагматизм, феноменология, универсальная прагматика, консенсус.

Традиційно вважається, що наука у вигляді перших теоретичних систем історично виникає в Давній Греції у формі філософії, яка була наукою про тотальність сущого, що охоплює універсум. В античній філософії в особі двох ключових фігур її – Платона і Арістотеля закладаються два парадигмальні стилі філософування, чергування яких з певним застереженням можна побачити в історії розвитку філософської думки¹. Якщо спосіб філософування Платона базується на наративності, оповіді – він ближче до літератури, то стиль Арістотеля – засновника формальної логіки – на міркуванні. У цьому контексті Платона можна характеризувати скоріше як письменника, тоді як Арістотель – це вчений. Перехід від домінування першого способу філософування до другого, від оповіді до міркувань в історії розвитку культури традиційно позначають як перехід від міфу до логосу.

Із зазначеними способами філософування пов'язані специфічні підходи легітимації знання. У Арістотеля суб'єктом пізнання є монологічний розум, що здобуває наукову істину шляхом спостереження явищ природи та методом логічної аргументації. Апогею в своєму розвитку цей підхід сягає в Новий час, коли наука усвідомлюється автономною сферою раціональності, що легітимується на власних засадах.

¹ Тут автор поділяє висновки В.В.Шкоди. Див: У истоков европейской философии (вместо предисловия) // Древне-греческая философия. От Платона до Аристотеля: Сочинения. – Харьков: Фолио, М., 1999. – С.3-6.

Підхід Платона діалогічний. Специфіка його в тому, що знання на противагу першому не відкриває оракул, чи вчитель недолужному учню; воно народжується в процесі діалогу. За сократівським методом майевтики знання виникає само собою внаслідок цілеспрямованих запитань та відповідей. Цей метод характеризує принцип: істину слід почути із власних уст.

У статті ставиться за мету дослідити основні підходи легітимації знання, що виникли внаслідок комунікативного повороту у філософії й культурі загалом, який виразно позначився у ХХ ст.. З певним застереженням можна стверджувати, що у визнанні евристичного потенціалу комунікації в розв'язанні філософських проблем взагалі і легітимації знання зокрема проростає платонівський стиль філософування, заснований на діалозі та наративності, який розвивається в мовних іграх Вітгенштейна в напрямку перформативності, прагматиці спільноти науковців Пірса, теорії консенсусу дискурсивної етики Апеля-Габермаса, паралогії Ліотара тощо.

Актуальність зазначеної проблеми полягає в соціально-політичній релевантності знання. Як справедливо відзначає Ліотар, вже з часів Платона усвідомлюється зв'язок легітимації науки з легітимацією “законодавця”. У першому випадку - “законодавця” закону, а в другому – наукового дискурсу. Отже, йдеться про подвійну природу легітимації², яка детермінується двояким соціальним статусом знання: знання як правового закону, що приписує певні дії, тоді легітимація – це процес визнання умов прийняття його; або - як наукового висловлювання, тоді легітимація – це процес інтерпретації умов належності даного висловлювання до наукового дискурсу. У сучасну постіндустріальну епоху, коли відбувається бурхлива інформатизація суспільства, ще більш зростає роль знання та його зв'язок з владою. За цих умов наукове знання перетворюється на ефективний інструмент в руках держави у справі розв'язання її завдань. Через це питання подвійної легітимації його постає дедалі більш актуальним, оскільки проблема знання трансформується в проблему управління. І тут важко не погодитися з твердженням Ліотара: “Знання і влада - це дві сторони одного питання” [8, 28]. Попри те, що висловлювання цих сфер влади мають різну природу, право рішати “що є вірним, а що ні” не може не залежати від права рішати, “що є справедливим”, хоча висловлювання першої сфери належать до мови науки, а другої – етики. Загальним для них є те, що вони обидві засадничені західним раціоналізмом.

У межах трансцендентальної філософії антична традиція - розглядати філософію як універсальне знання - своєрідну трансформацію зазнає у Канта, а потім у Гусерля. Кант, наділяє філософію статусом берегині розуму, оскільки тільки вона здатна судити автономно, себто вільно, керуючись тільки принципами чистого мислення і підкоряючись тільки законодавству розуму [7, 324-325]. Філософії відводиться роль вищого арбітра і судді в справах інших наук, оскільки вона здійснює, так би мовити, “пізнання до пізнання”. Саме в цьому - в методологічній ролі, якщо говорити сучасною мовою, - він і вбачає її корисність для них.

У феноменології Гусерля інтенція філософії свідомості продовжується в прагненні обґрунтувати універсалістське поняття раціональності. Разом з тим він відзначає помилкову однобічність розвитку раціоналізму, закладену в епоху Просвітництва, що спричинила кризу Європи як наслідок спеціалізації та однобічності як знання (наук) так і філософських систем. Це призвело до елімінації цінностей, неспроможності спеціальних наук досягнути сенс загального. Подолання кризового стану він пов'язує з смисловою перспективою абсолютної універсальності, яка від виникнення закладена в філософії. Однак сучасна філософія поціновується ним такою, що не відповідає іменуванню універсальної науки; більше того як така вона ще й не починалася. У праці “Філософія як строга наука” Гусерль накреслює завдання створення строго наукової філософії [5, 674], себто філософії яка б відповідала найвищим теоретичним потребам і була б здатна

² Термін “легітимація” тут розуміється в тому розширеному смислі, який він отримав в дискусіях з проблем легітимації влади: як її визнання та виправдання.

задовольняти (себто легітимувати) життя і в релігійному, і в етичному відношенні з позицій “чистих норм розуму”. Перспектива створення філософії як строгої науки пов’язується з феноменологією - наукою про свідомість, яка, на відміну від психології (природознавчої науки про свідомість), досліджує “чисту” свідомість, себто свідомість в феноменологічній установці.

Філософія в ролі строгої науки, за Гусерлем, має бути спрямована на останні (граничні) начала, покладаючись лише на інтуїцію. І в цьому відношенні далекою перспективи відкриває для філософської інтуїції метод феноменологічного осягнення сутності шляхом виявлення ейдосів - чистих феноменів свідомості, буття яких знаходиться за межами свідомості. У цьому суть “феноменологічної редукції”. У такий спосіб філософія у модусі феноменології перетворюється в універсальну науку, яка містить в собі ключ для осягнення справжнього змісту будь-якого знання спеціальних наук та їх легітимації.

Терапевтичні претензії феноменологічного опису Гусерля, піддав критиці Габермас у праці “Пізнання і інтерес”, яка створена ним у 1968 році в духовній атмосфері суперечки німецької соціології з позитивізмом. Він визначає феноменологію як таку, що описує закони чистого розуму в сенсі Канта, а не норми загального законодавства практичного розуму. Гусерлю закидається те, що він не розгадав зв’язок справедливо критикованого ним позитивізму з тою онтологією, яку несвідомо запозичує у традиційного поняття теорії. Він помиляється в своїх сподіваннях досягти практичної ефективності теорії з моменту відділення пізнання від інтересу. Однак відділення цінностей від фактів означає окрім іншого протиставлення чистого буття абстрактно належному. Себто пов’язані з цим положенням постулати вже не відповідають класичному смислу теорії античності, коли теорія була пов’язана з практикою життя через те, що вона була спрямована на відкриття в космічному порядку ідеальної структури світу як прототипу для соціального порядку. Виходить, тільки в статусі космології теорія була спроможна успішно здійснювати водночас і виконання функції орієнтації дій. А оскільки феноменологія Гусерля трансцендентально очистила традиційну теорію від її космологічного змісту настільки, що про її теоретичність можна говорити як про абстрактний інваріант, тоді чи варто було йому очікувати від феноменології процесів формування (Bildungsprozesse). “Теория была нацелена на образование (Bildung) не потому, что она освобождала познание от интереса, а, наоборот, потому, что она скрывала свои подлинные интересы благодаря псевдонормативной силе. Критикуя объективистское самосознание наук, Гусерль сам попадает в другой объективизм, который всегда был присущ традиционному понятию теории”, - зазначає Габермас[11, 92].

Становлення комунікативно-дискурсивного способу легітимації наукового знання Апеля-Габермаса відбувалося на ґрунті критичної рецепції прагматизму та герменевтичної філософії. Зазначені філософські напрями виникають на ґрунті трансформації як кантівської, так і гегелівської традиції.

Прагматизм і герменевтика відмовляються від традиційних уявлень про стороннього суб’єкта, який протистоїть об’єкту, перетворюючи навіть свою самість на об’єкт. На противагу цьому висувається концепт пізнання, яке опосередковується мовленням, що співвідноситься з дією. Свої дослідницькі зусилля вони зосереджують також на розкритті взаємозв’язку повсякденного життя та комунікації, яка у вигляді віртуальної тканини - “форми життя”, “життєвого світу”, “практики”, “лінгвістично опосередкованої інтеракції”, “мовної гри”, “традиції”, “конвенції” тощо - пронизує інтерсуб’єктивні та кооперативні пізнавальні механізми. Отже, прагматизм і герменевтика не тільки надають більшій значущості дії та мовленню, ніж розумінню; вони наділяють цілеспрямовану практику та мовлення цілком іншою поняттєво-стратегічною роллю порівняно з роллю рефлексії, яку вона виконувала у філософії свідомості. Виконуючи функцію обґрунтування, вони рішуче виходять за межі когнітивістської парадигми філософії свідомості, яка переймалася проблемами сприйняття та репрезентації предметності. Проте обґрунтування ними

здійснюється, так би мовити, не прямо, а опосередковано – шляхом “демонстрації необґрунтованості прагнення до фундаментального знання” [3, 268]. Іntenції цих філософських напрямів підхоплюються і розвиваються спочатку К.-О. Апелем в трансцендентальній прагматиці та згодом Ю.Габермасом в універсальній прагматиці. Оскільки ними була розвинуті методологічно й ідейно близькі концепції, що багаторазово перетинаються підсилюючи і живлячи одна одну, ми не будемо зупинятися тут на їх особливостях. Специфіку розв’язання ними легітимізаційних проблем, ми спробуємо розкрити лише на прикладі універсальної прагматики Габермаса.

У лекціях присвячених аналізу філософського дискурсу модерну [2], Габермас проблематизує питання: “Як може розум зберегти свою єдність?” Спадком Модерну було розлад розуму: відокремлення особливих сфер раціональності, пов’язаних передусім з наукою, позитивним правом та посттрадиційною етикою, а також автономним мистецтвом, смисловими кодами яких відповідно постають: істина, справедливість та смак.

Габермас намагається подолати ізоляцію науки, моралі, мистецтва, а також відповідних експертних культур і, не завдаючи шкоди їх специфічній раціональності, досягти гармонійного балансу сфер розуму, що були до того відокремлені у практиці повсякденної комунікації. У цій справі німецький філософ свої надії покладає на можливості філософії в актуалізації її зв’язку з тотальністю [3, 276]. Тут у пригоді стає внесок прагматизму і герменевтики³, завдяки зусиллям яких епістема здобула статус авторитетності в очах різноманітних сфер життя та спільнот, що перебувають в комунікативному процесі. Через це практика досягнення порозуміння в комунікативному процесі щодо домагань дійсності постає реальною альтернативою будь-якому примусу до прийняття загальних чи універсальних безумовностей. Саме в цьому розумінні – як комунікативно-дискурсивна практика легітимізації та обґрунтування – філософія й претендує на статус берегині раціональності [3, 277], відкидаючи водночас свої претензії на роль розпоряджувача у справах інших наук, яка випливала з епістемологічного фундаменталізму.

Габермас у дусі просвітницької (кантівської) традиції наголошує, що філософія здатна зберегти свої раціональні іntenції сьогодні, якщо вона буде репрезентувати себе в формі саморефлексії науки. Він переконаний, що роль філософії як берегині розуму навіть у постметафізичну добу реалізується у сферах пізнання, мовлення та дії. Однак у сучасних умовах вона не повинна претендувати на роль вищого судді і арбітра з висоти чистого розуму, а – на роль генератора ідей. Вона скоріше має вступати в співпрацю з гуманітарними науками як посередник та інтерпретатор ідей із перспективи життєвого світу.

Себто і у трансформованому вигляді філософія зберігає свій зв’язок із розумом, відстоюючи універсальні домагання дійсності в перспективі розробки трансцендентальних прагматичних умов дискурсу, контури якого окреслювалися ще Кантом в “Суперечці факультетів”, коли йшлося про свободу публічного обговорення наукових проблем. Комунікативна раціональність пропонується як самокритика наукового розуму, здатного подолати свої власні недоліки і забезпечити соціальний прогрес. Філософія у модусі дискурсивної етики має виконувати роль організатора публічного застосування розуму. За цих умов наука постає тріумфом комунікативної рефлексії, а

³Габермас цілком поділяє і спирається на досягнення прагматичного та герменевтичного способів дослідження, сутність яких лапідарно можна викласти в наступних положеннях:

- замість інтроспективного зосередження на дії свідомості, вони наставляють на зовнішні об’єктивації: дію та мовлення;

- відмовляються від наголосу на когнітивній функції свідомості та репрезентативній (дескриптивній – М.Т.) функції мови з їх візуальною метафорою “дзеркала природи”;

місце цих функцій мови заступає уявлення про думки, які заповнили собою світ того, що може бути висловлене, але не тільки про факти дискурсу, а й невисловлювані домагання, що в традиції Вітгенштейна-Остіна отримало назву поля ілюктивних сил.

наукове знання здобуває своє обґрунтування (легітимацію) в мовних іграх спільноти науковців як знання, що найбільш прийнятне в раціональному відношенні [6, 197].

Системному дослідженню сутності знання, його природи, еволюції форм та їх відповідності певним соціальним типам суспільства Ліотар присвятив спеціальну працю [8, 9]. Його концепція знання постає ключем для розуміння запропонованої моделі легітимації, яка виростає із прагнення знайти відповіді на виклики, що виходять із нового статусу знання в інформаційну епоху, який позначається терміном постмодерн.

Вихідним положенням теоретичної конструкції фундатора французького постмодернізму є тлумачення знання як мовної гри у смислі Вітгенштейна⁴. Звідси він переходить до твердження, що будь-який соціальний зв'язок базується на мовних "прийомах" або правилах, яким підкоряються мовні ігри. Дискурс певної інституціональної форми життя (армія, церква, навчальний заклад т. ін.) визначає певний тип висловлювання як домінуючий. В якості таких Ліотар розглядає денотативні, перформативні та прескрептивні висловлювання. Промовистою ілюстрацією домінування типів висловлювань може бути команда в армії або молитва в храмі. Оскільки мовна гра здійснюється за правилами застосування того або того типу мовних актів, мовлення тлумачиться як процес змагання, як агоністика (від. гр. *agon* – змагання). Щодо людини, то вона як атом соціальності розглядається місцем перетину різноманітних мовних ігор.

Сутнісний елемент знання Ліотар вбачає в його наративності (оповідності). Якщо формою існування традиційного знання була наративність, то наукового – аргументація. Через це у них різні (відмінні) критерії легітимації. Але коли їх сплутують, то наявна ситуація втрати смислу, яка й характеризує ситуацію постмодерну.

На основі порівняння прагматики традиційного знання з прагматикою наукового знання може відзначити їх суттєві моменти. Особливості традиційного знання зумовлені наративною формою, яка домінує в його формуванні. Оповіді уможливають, по-перше, з одного боку, визначення критеріїв компетентності суспільства, в якому вони циркулюють, а з іншого – оцінку за цими критеріями досягнутих або можливих результатів. Другою особливістю наративної форми є те, що вона припускає існування в середині себе плюральності мовних ігор, себто висловлювань різних типів, які в оповіді утворюють синкретичну єдність. Третьою особливістю є компактність знання, що утворюється наративною формою, оскільки традиція оповіді постає водночас традицією критеріїв, які визначають потрібну компетенцію – вміння розповідати, слухати і чинити. Завдяки цьому саме через розповідь передаються комплекси прагматичних правил, за якими функціонують соціальні зв'язки. А це значить, що оповідь самолегітимуються. Йдеться про те, що оповідання визначають те, що тематизується і робиться в культурі, оскільки вони самі складають її частину і через це здобувають свою легітимність [9, 21].

Наукове знання характеризують протилежні ознаки. Оскільки воно базується на денотативних висловлюваннях, критерієм оцінки яких - істина, то це знання є ізольованим від інших мовних ігор, висловлювання яких утворюють соціальний зв'язок. Звідси зрозуміло, чому наука ізольована від прагматики. Носіями цього знання постають спеціалісти-експерти, науковці, для яких наука є професією. Мовні ігри науковців реалізується в формі інститутів, а це спричиняє екстеріотерізацію зв'язку між науковим знанням і суспільством. Себто воно вже не є безпосереднім як це мало місце у випадку з традиційним знанням. Наука опікується не тільки пошуком істини, а й легітимацією власних правил гри. У цьому разі вона створює дискурс легітимації, який і є філософією.

У такий спосіб дослідницька думка Ліотара приходиться до двох способів наративної легітимації знання. Перший – через метапринцип німецького ідеалізму, яким є метасуб'єкт знання (у Фіхте це "божественне життя", а у Гегеля – "життя духу"). Тут

⁴ Під поняттям "мовна гра" розуміється мовлення, пов'язане з діями. Виходячи з таких сутнісних ознак мови як цілеспрямованість та регламентованість мови, Вітгенштейн намагався експлікувати значення висловлювань та окремих висловів через співвіднесення їх до об'єктів реального світу, наголошуючи на їх перформативності.

легітимність забезпечується процесом синтезування окремих фрагментів знання в метанарацію суб'єкта. За другим способом легітимацію знання здійснює практичний суб'єкт – народ чи людство. На противагу першому способу, тут “основою, приводящей народ в движение, является не знание с его самолегитимациею, а свобода с ее самообоснованностью...” [9, 87]. Ліотар називає цей, другий спосіб легітимації легітимацією через свободу волі суб'єкта. Існування цього абстрактного суб'єкта забезпечують інституції, в межах яких суб'єкт, що репрезентує державу чи її структури, має приймати рішення в процесі дискусій. Отже, Ліотар у такий спосіб приводить до розуміння, що державні інститути інтимно сплетені із суб'єктом наукового знання. Тут доречно згадати поширений сьогодні афоризм: “Інформація – це влада”. Але оскільки абстрактний суб'єкт пізнання (народ, нація, людство – чи їх інститути) не зупиняється на ступені денотативних тверджень - тільки “знати”, а й формулює прескрипції та видає закони, це означає, що він виявляє свою компетентність не тільки щодо істини, а й стосовно справедливості. “Спосіб легітимації, обговорюваний нами, - пише Ліотар, - що знову подає наратив як законне знання, може, таким чином, мати два коріння, які залежать від того, чи репрезентує він предмет наративу як когнітивний чи практичний, як героя знання чи героя свободи” [8, 27].

Отже, функція знання розщеплюється на когнітивну, яка реалізується в інформуванні абстрактного суб'єкта, і критичну, що виражається у ненаданні вченої підтримки несправедливій політиці можновладців. На підставі зазначеного робиться важливий методологічний висновок про те, що у сучасному постіндустріальному суспільстві та культурі постмодерну незалежно від способу уніфікації та виду наративу (спекулятивний чи емансипаційний) базовий наратив втрачає свій вплив. В окресленому контексті він і визначає постмодерн як недовіру до метанаративів - гранично широких пояснювальних схем та базових розповідних ідеї, що лежать в основі легітимації єдності чи стійкої цілісності наукової картини світу. Ситуації недовіри метанаративній легітимації найбільш виразно відповідає криза метафізичної філософії, внаслідок чого наративна функція легітимації втрачає свою тотальність. Занепад наративу спричинили розквіт техніки й технології починаючи з другої світової війни, а це в свою чергу викликало перенос акценту в суспільстві з засобів дії на її результати.

Витоки делегітимації та нігілізму, що внутрішньо притаманні головним наративам ХІХ ст. врухомлені, на переконання Ліотара, вимогою самої легітимації науки як такої [8, 29-30]. Його висновок кореспондується з положеннями критики модерну з боку Ніцше, який у свій час прийшов до думки про те, що “європейський нігілізм” породжує обернення вимоги наукової істини до самої цієї вимоги [9, 95].

Ерозія легітимації відбувається в площині двох окреслених її способів - спекулятивного і емансипаційного. Як вже показано, спекулятивний підхід передбачає двозначне ставлення до знання. Відповідно йому, знання тільки тоді може називатися справжнім знанням і тільки остільки, оскільки воно спроможне подвоювати себе, тобто “підноситься над собою”, розміщуючи свої власні твердження на другому, вищому рівні дискурсу, завдання якого полягає в їх легітимації.

Не меншу значущість має ерозія, що притаманна такій легітимуючій процедурі як апарат емансипації, що впливає із *Aufklärung*'а (Просвітництва), яке започатковує традицію легітимації наукової істини спираючись на автономію суб'єктів, що об'єднані етосом конкретної практики: етичної, соціальної, політичної, господарської тощо. Однак ця форма легітимації пов'язана з розрізненням між когнітивним значенням денотативного твердження та практичним значенням прескрептивного твердження, які мають аналогічну релевантність. Але у такому разі прескрептивна теза здобуває свою обґрунтованість на тій підставі, що постає модифікацією істинної денотативної тези (яка описує ситуацію в об'єктивному світі).

В інформаційну епоху, початок якої датують серединою ХХ ст., відбувається сутнісна трансформація ролі і статусу знання. Постсучасне знання характеризує

насамперед те, що змінюються критерії оцінки його. Логічні критерії істинне/хибне поступаються технічним – ефективно/неефективно, та економічним критеріям прибутково/збитково.

Найголовніше завдання постмодерністського мислення, на думку Ліотара, полягає в тому, щоб сформувати нове бачення справедливості й істини, які б були вільними хибних стратегій емансипації і консенсусу. На ґрунті зазначених міркувань Ліотаром розгортається критика, з одного боку, проекту універсально-трансцендентальної прагматики Габермаса-Апеля, які мету трансформації кантівської філософії вбачають у вдосконаленні просвітницького проекту, а з іншого – фундаторів системної теорії, що відстоюють легітимність через результативність. За умов втрати віри в легітимаційний потенціал метапрескрипції у сфері соціальної прагматики цю втрату намагається заповнити собою ідеологія системи. Зокрема Луман в якості такої розглядає процедуру, покликану легітимувати прийняття рішень як інституціоналізований процес навчання [12, 36-38].

Зазначеним легітимаційним стратегіям Ліотар протиставляє концепцію “паралогії”, ядро якої становить поняття агоністики мови, суттєвими ознаками якого є плюралізм цінностей та творче використання мови. З цих позицій заперечується універсальний характеру розуму та здобуття консенсусу, яким протиставляється принципове визнання локального значення будь-якого дискурсу, аргументації, легітимації. Паралогія існує в формі малих, локальних нарративів. Мета її в тому, щоб підривати та розхитувати інституційовані конвенції і у такий спосіб відстоювати справедливість апелюючи не до консенсусу, який як горизонт вважається принципово недосяжним, а до визнання специфічності й автономії безлічі, пов’язаних одна із одною мовних ігор. На місце анонімного панування принципу “перформативності” в усіх сферах життя висувається потенціал творчих можливостей мови, що виникають в риторичній сфері мовних ігор.

Ліотар наголошує на необхідності дотримуватися специфічних правил ігор, властивих певному мовному блоку. Але владні структури системи, що прагнуть панування, “резервують і локалізують наші життя”. Вони розглядають ефективність в якості головного критерію легітимації соціальних форм життя так само як і наукової істини. Проте цей критерій в площині мовних ігор спричиняє лише насильство, змушуючи їх діяти за законами ефективності або згинувати. Отже, логіка максимально калькульованої продуктивності у багатьох відношеннях є суперечливою і особливо в життєвому світі, оскільки цей операційний технологічний критерій не чутливий до істини і справедливості так поцінований у цій сфері.

Узагальнюючи розгорнуті у статті міркування зазначимо, що в межах нарративного способу філософування дискурсивно-етична стратегія Апеля-Габермаса і постмодерністський проект легітимації в контексті агоністики мовних ігор Ліотара постають як контрверзні. Граючи по суті на одному полі мовних ігор, вони ставлять на меті із дискурсивної практики отримати протилежні легітимуючі принципи. Перші – консенсус як метаінститут з його універсальними претензіями на легітимацію, другий – паралогію (дисконсенсус), легітимуюча сила якої пов’язана із здатністю стимулювати продукування нових ідей, нового знання. Відкидаючи гранднарративи, одним з яких є ідея раціонального консенсусу з його претензією на універсальність, що зрештою обертається, за Ліотаром, терором і звуженням поля мовної гри, він в легітимації знання покладається, скоріше, на інтуїцію, яка народжується в агоністиці мовних ігор. [5, 134]. За постмодерністським баченням, наукове знання базується не на гомології експертів, а на паралогії винахідників. Це своєрідним чином відбивається на його функціях. Воно покликане, з одного боку, загострювати їх чутливість до відмінного, а з іншого – підсилувати взаємну толерантність до несумірного.

Дослідницькі вектори статті можуть бути продовжені з, одного боку, у феноменологічну сферу соціології знання, а з іншого – у сферу постмодерністського

проекту Р.Рорті, який, як не дивно, намагається продовжувати Просвітництво “новими, кращими методами”.

У соціології знання феномен знання тлумачиться двоюко: як пояснення об’єктивованої соціальної реальності і як процес створення цієї реальності [1. 111]. І тут цікаво прослідкувати легітимаційну діалектику, яка охоплює, з одного боку, легітимацію соціального світу - як знання, об’єктивованого в інституціональному порядку, а з іншого – легітимаційні потреби (які виникають в процесі соціалізації) самого знання, що конструює соціальну реальність.

У контексті постмодерністського релятивізму Рорті інтелектуальна еволюція Заходу розглядається як перехід від релігії через філософію до літературної культури. Остання в інтерсуб’єктивному процесі наративності продукує спокутувальну істину, покликану задовольнити ту когнітивну людську потребу, яку до тепер намагалися кожна своїми засобами задовольняти релігія і філософія [10. 31]. У такий спосіб заперечуються легітимаційні претензії як науки, так і філософії. Якщо роль першої зводиться до засобу опису, передбачення і контролю за явищами світу, то другої – слугувати містком в історичному переході від релігії до літературної культури - як дискурсивного простору “безмежного розширення меж людської уяви”. У цій якості літературна культура висувається в якості легітимаційної засади (і механізму) демократичної політики, себто – на роль яку раніше грала покірність божественній волі в релігійній культурі, а в культурі філософській - пошук автентичної реальності.

Література

1. Бергер П., Лукман Т. Социальное конструирование реальности. Трактат по социологии знания. – М.: «Медиум», 1995. –323 с.
2. Габермас Юрген. Філософський дискурс модерну. – К.: Четверта хвиля, 2001. - 424 с.
3. Габермас Ю. Філософія як берегиня та інтерпретатор // Після філософії : Кінець чи трансформація? – К.: Четверта хвиля. – С.260-278.
4. Гьосле В. Велич і межі практичної філософії Канта // Гьосле Вікторіо. Практична філософія у сучасному світі. – К.: Лібра, 2003. – 248 с.
5. Гуссерль Э. Логические исследования. Картезианские размышления. Кризис европейских наук и трансцендентальная феноменология. Кризис европейского человечества и философия. Философия как строгая наука. – Мн.: Харвест, М.: АСТ, 2000. – 752 с.
6. Канке В.А. Основные философские направления и концепции науки.- М.: Логос, 2004. – 328 с.
7. Кант И. Спор факультетов. 1798 // Кант Иммануил. Сочинения в шести томах. – М.: «Мысль», 1966. – Т.6. – С.311- 348.
8. Ліотар Ж.-Ф. Ситуація постмодерну // Філософська і соціологічна думка. – 1995. - № 5-6. – С.15-38.
9. Лиотар Жан-Франсуа. Состояние постмодерна. – М.: «Алетейя», СПб., 1998. –159 с.
10. Рорті Р. От религии через философию к литературе: путь западных интеллектуалов // Вопросы философии. - №3. – 2003. – С.30-41.
11. Хабермас Ю. Познание и интерес // Философские науки. - №1. – 1990 – С.90-97.
12. Luhmann N. Legimation durch Verfahren – Neuwied am Rein und Berlin, 1969. - 261 ff.